

EN INTRODUKTION TILL MINORITETS- OCH URFOLKSRÄTTIGHETER

**Utbildningsmaterial för Svenska kyrkans
rättighetsbaserade arbete**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	2
2. RÄTTIGHETSBASERAT FÖRHÅLLNINGSSÄTT I DET FLERSPRÅKIGA ARBETET.....	2
RÄTTIGHETSPERSPEKTIVET HAR FÅTT GENOMSLAG.....	2
RÄTTIGHETSBASERAT ARBETSSÄTT I SVENSKA KYRKAN.....	3
3. LITE OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER.....	3
4. SPRÅKET – EN RÄTTIGHET.....	5
SPRÅKETS BETYDELSE FÖR IDENTITETEN.....	5
SPRÅKET ÄR EN GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHET.....	5
5. PRINCIPEN OM ICKE-DISKRIMINERING.....	6
6. URFOLKSRÄTTIGHETER.....	7
SAMERNA – ETT GRÄNSÖVERSKRIDANDE URFOLK.....	7
VIKTIGA URFOLKSPRINCIPER.....	7
LAGSTIFTNING SOM RÖR SAMER.....	10
PROBLEMMRÅDEN I SVERIGES HANTERING AV URFOLKSFRÅGOR.....	10
7. DE NATIONELLA MINORITETERNAS RÄTTIGHETER.....	12
VILKA ÄR DE NATIONELLA MINORITETERNA OCH VARFÖR VALDES JUST DE?.....	12
VIKTIGA MINORITETSPRINCIPER.....	13
LAGSTIFTNING SOM RÖR DE NATIONELLA MINORITETERNA.....	14
MINORITETSLAGAR.....	14
SPRÅKLAGEN.....	15
UTBILDNINGSSOMRÅDET.....	15
ÄLDREOMSORG.....	15
PROBLEMMRÅDEN I SVERIGES HANTERING AV DE NATIONELLA MINORITETERNAS RÄTTIGHETER....	16
8. ROMER OCH RESANDES RÄTTIGHETER.....	17
PROBLEMMRÅDEN I SVERIGES HANTERING AV ROMERS OCH RESANDES RÄTTIGHETER.....	18
9. TECKENSPRÅKIGAS RÄTTIGHETER.....	18
VIKTIGA PRINCIPER I FN-KONVENTIONEN.....	19
LAGSTIFTNING SOM RÖR TECKENSPRÅKIGA.....	19
PROBLEMMRÅDEN NÄR DET GÄLLER TECKENSPRÅK.....	20
10. VERKTYG I FÖRSAMLINGARNAS RÄTTIGHETSBASERADE ARBETE.....	21
NYA MÅL FÖR SVENSKA KYRKANS FLERSPRÅKIGA ARBETE.....	21
FÖRSAMLINGSINSTRUKTIONERNA OCH DE PASTORALA PROGRAMMEN.....	22
BARNKONSEKVENSPANALYS UR ETT MINORITETS- OCH URFOLKSPERSPEKTIV.....	23
VAD GÄLLER FÖR MINORITETS- OCH URFOLKSBARN?.....	23
VAD GÄLLER FÖR TECKENSPRÅKIGA BARN?.....	23
SAMRÅD I MINORITETSFRÅGOR.....	24
EN DEL AV FÖRSAMLINGARNAS DIAKONALA ARBETE.....	24
SKYLDIGHET ATT SAMRÅDA.....	24
VAD SKA MAN TÄNKA PÅ I SAMRÅDEN?.....	24
REVITALISERING – EN NY MÖJLIGHET FÖR FÖRSAMLINGARNA.....	25
VAD BETYDER DET ATT ETT SPRÅK ÄR HOTAT?.....	25
VAD BETYDER REVITALISERING?.....	26
INTRESSET FÖR REVITALISERING ÖKAR.....	26
BILAGA 1. LAG OM NATIONELLA MINORITETER OCH MINORITETSSPRÅK.....	27
BILAGA 2. SPRÅKLAGEN.....	29
BILAGA 3. NYA MÅLSÄTTNINGAR FÖR DET FLERSPRÅKIGA ARBETET.....	30
BILAGA 4. FAKTORER SOM PÅVERKAR SPRÅKBEVARANDE.....	32

1. Inledning

Kyrkostyrelsen beslutade i juni 2012 att nationell nivå under 2013 – 2015 ska genomföra en särskild satsning för att stödja det flerspråkiga arbetet i stift och församlingar och för att utveckla det flerspråkiga arbetet på kort och lång sikt. Arbetet bygger på de tankegångar som presenterades i Policy för flerspråkig kyrka.¹ Policy remitterades till stiftet.

I åtgärdsplanen för det flerspråkiga arbetet ingår bland annat att kyrkokansliet

- vidareutvecklar Svenska kyrkans förhållningssätt i förhållande till språkliga minoriteter, urfolk och personer med funktionsnedsättningar, i enlighet med Sveriges folkrättsliga åtaganden på området och
- erbjuder stiftet insatser och mötesplatser som främjar arbetet på andra språk och utvecklar kunskapen om nationella minoriteter, urfolket samer och teckenspråkiga och deras språkliga rättigheter, flerspråkighet i allmänhet, revitalisering, språk- och minoritetslagstiftning, urfolksrättigheter samt som bidrar till teologisk och annan reflektion ur ett minoritets- och urfolksperspektiv.

Detta utbildningsmaterial har sammanställts av juristen Kaisa Syrjänen Schaal, enheten för flerspråkighet, kyrkokansliet. Materialet är avsett att användas som ett introduktionsmaterial i de utbildningar som kyrkokansliet anordnar för stift och församlingar. Materialet kommer att finnas tillgängligt på Svenska kyrkans intranät under fliken *Nationellt – Flerspråkig kyrka*.

Det finns i dag en hel del utmärkt statligt bakgrunds- och informationsmaterial på minoritets- och urfolksområdet, som med fördel kan användas i Svenska kyrkans verksamhet. Hänvisningar till sådant material har tagits med i denna introduktion.

2. Rättighetsbaserat förhållningssätt i det flerspråkiga arbetet

Det flerspråkiga arbetet syftar bland annat till att synliggöra språkliga minoriteter och urfolket samerna, erkänna och bekräfta dessa gruppers betydelse för Svenska kyrkan och dess verksamhet. Personer som tillhör språkliga minoriteter och urfolket samerna har varit en del av Svenska kyrkan under mycket lång tid och kyrkan har också länge verkat på samiska, finska och teckenspråk. Senare har nya språk tillkommit i verksamheten. I satsningen på flerspråkig kyrka ingår också att utveckla arbetet på meänkieli och arbetet med att inkludera romer och resande i Svenska kyrkan.

Rättighetsperspektivet har fått genomslag

På den statliga och kommunala sidan har samhällets arbete med minoritetsfrågor förändrats under 2000-talet, vilket även påverkar Svenska kyrkans flerspråkiga arbete. Det statliga reformarbetet och ny lagstiftning har lett till att diskussionen om språkliga minoriteter i dag fokuserar på förverkligande av minoriteters och urfolkets mänskliga rättigheter och användning av språken i offentliga sammanhang. Tidigare har diskussionen framför allt handlat om att uppfylla behov som språkliga minoriteter gett uttryck för eller ansetts ha. Även kunskapen om språkliga minoriteters och urfolkets samernas

¹ <http://www.svenskakyrkan.se/723390>

situation och förutsättningar har ökat i samhället de senaste åren. En rad olika rapporter har tagits fram av olika myndigheter för att belysa situationen.²

Det innebär att Svenska kyrkans medarbetare och förtroendevalda också behöver hänga med i rättsutvecklingen, öka sin egen kunskap och medvetenhet om vad minoritets- och urfolksrättigheter faktiskt innebär och reflektera över hur dessa rättigheter beaktas i kyrkans verksamhet och hur det påverkar det diakonala arbetet.

Rättighetsbaserat arbetssätt i Svenska kyrkan

Svenska kyrkans internationella arbete har länge arbetat med förverkligande av mänskliga rättigheter. I det internationella arbetet har man anammat ett så kallat rättighetsbaserat arbetssätt. Det är ett förhållningssätt och en arbetsmetod som kan användas i påverkansarbetet och det dagliga arbetet i församlingarna.

Det rättighetsbaserade arbetet utgår från att enskilda är rättighetsbärare vars rättigheter ska respekteras. Enskilda är subjekt som kan påverka sin egen situation. Tidigare har man ofta sett enskilda i utsatta situationer som objekt för insatser. I det diakonala arbetet behöver man i ett rättighetsbaserat synsätt arbeta med grundorsaker eller strukturer i samhället som skapar utsatthet eller utanförskap för människor. Genom att försöka förändra dessa grundorsaker eller strukturer kan förbättra situationen för enskilda i utsatta situationer. Man kan också bistå enskilda med verktyg som bidrar till förändring. Ett sådant verktyg är kunskap om mänskliga rättigheter. Genom att öka kunskaper om mänskliga rättigheter kan man stärka och rusta människor att få sina rättigheter tillgodosedda.

Mer information

- Skriften ”Rättighetsbaserat arbete i kyrkorna – introduktion och metoder” (2013) som utarbetats av Sensus och kyrkokansliet.³

3. Lite om mänskliga rättigheter

Med mänskliga rättigheter avses rättigheter som stater genom internationella överenskommelser åtagit sig att garantera den enskilda människan i syfte att skydda henne från ingrepp i de grundläggande friheterna, från olika typer av övergrepp samt för att tillgodose hennes grundläggande behov. Rättigheterna kan åtnjutas av individen ensam eller tillsammans med andra.

Urfolks- och minoritetsrättigheter utgör en del av de mänskliga rättigheterna. För att kunna sätta minoritets- och urfolksfrågor i sitt sammanhang är det därför viktigt att känna till en del om mänskliga rättigheter och hur sådana rättigheter fungerar.

De mänskliga rättigheterna är **universella**, dvs de gäller för alla människor, oavsett kön, ålder, språk, etnicitet osv.

I FN:s **allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna**⁴, som antogs 1948, anges:

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.

² En sammanfattning av de rapporter som myndigheter tagit fram återfinns i ”Kunskapsöversikt om nationella minoriteter” som riksdagens konstitutionsutskott publicerat, Rapport från riksdagen 2011/12:RFR11, http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/Kunskapsoversikt-om-nationella_GZ0WRFR11/

³ Skriften kan beställas genom förlaget Argument:

<http://www.sensus.se/Ledare/Studiematerial/Manskliga-rattigheter/Rattighetsbaserat-arbete-i-kyrkorna/>

⁴ <http://www.manskligarattigheter.se/sv/vem-gor-vad/forenta-nationerna/fn-s-allmanna-forklaring>

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Den allmänna deklARATIONEN räknar upp en rad rättigheter som senare definierats i ett stort antal konventioner som FN antagit. En del konventioner definierar politiska, sociala och ekonomiska rättigheter och andra specifika gruppers rättigheter. Det finns också ett antal konventioner som Europarådet antagit.

Konventioner eller internationella överenskommelser skrivits under och ratificerats (bekräftats) av stater. Ratificeringen innebär att respektive stats regering åtagit sig att genomföra de i konventionen angivna rättigheterna i landet. Åtagandet utgör en folkrättslig förpliktelse.

Huvudregeln i Sverige är att mänskliga rättigheter som anges i olika konventioner behöver regleras i svensk lag för att de ska gälla.

I konventioner som reglerar mänskliga rättigheter finns det i regel bestämmelser om **övervakningsmekanismer**. Det innebär att staterna med jämna mellanrum behöver rapportera vilka åtgärder som vidtagits för att säkerställa rättigheterna i konventionen. En del övervakningsorgan kan också göra granskningsbesök i en stat. Övervakningsorganen kan rikta kritik mot en stat som inte säkerställer rättigheter och de kan också lämna rekommendationer till staterna om hur de kan förbättra sitt arbete.

I en del konventioner finns särskilda bestämmelser om **individuell klagorätt**. Det innebär att enskilda kan klaga till ett övervakningsorgan om han eller hon anser att hans eller hennes rättigheter enligt konventionen kränkts. Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna, dit enskilda kan lämna klagomål rörande den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter, kan utdöma skadestånd till en enskild vars rättigheter kränkts. Den svenska staten har vid flera tillfällen dömts att betala skadestånd till enskilda för kränkningar av rättigheter.

För att stärka arbetet med att förverkliga de mänskliga rättigheterna kan olika organisationer lämna in så kallade **alternativrapporter** (kallas också för parallell- eller skuggrapporter) till övervakningsmekanismen. Sådana alternativrapporter kan vara ett värdefullt komplement för att belysa genomförandet av rättigheter i ett land. Bland annat Svenska FN-förbundet⁵ och Rädda barnen arbetar med sådan alternativrapportering.

I mars 2012 publicerade kyrkokansliet en alternativrapport rörande Sveriges efterlevnad av Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. Rapporten, som lämnades till Europarådet, behandlade områden där genomförandet av minoritetsrättigheter fortfarande är problematisk.⁶ Genom sitt arbete bland språkliga minoriteter och urfolket samer har Svenska kyrkan kunskap om dessa gruppers situation och utsatthet. Att samla och synliggöra sådan information i en alternativrapport kan också vara ett sätt att göra den lilla människans röst hörd i sammanhanget. Detta är också en del i kyrkans diakonala uppdrag.

När den svenska regeringen lämnar sina rapporter om efterlevnad av olika konventioner, ges ofta en redovisning av olika åtgärder, såsom ny lagstiftning eller olika typer av satsningar, som vidtagits för att uppfylla olika konventionsåtaganden. Det är viktigt att hålla i minnet att en rättighet sällan

⁵ Se till exempel FN-förbundets rapporter rörande olika FN konventioner:
<http://www.fn.se/om-oss/verksamhet-/manskliga-rattigheter-och-demokrati/parallellrapportering-till-fns-granskningskommitteer/>

⁶ ”Våga vara minoritet – En rapport om minoritetsrättigheter i Sverige 2012”:
<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=659965>

förverkligas enbart genom lagstiftningsåtgärder. Utmaningarna i förverkligandet uppstår ofta när en mänsklig rättighet ska genomföras och omsättas i vardagen. Trots att tanken och ambitionen finns så kan den enskilde kanske inte få sina rättigheter tillgodosedda. Det kan till exempel bero på att myndigheter inte tillämpar bestämmelserna på ett sådant sätt att lagstiftarens avsikt förverkligas, att myndigheter inte har tillräckliga kunskaper i frågorna eller att tillräckliga ekonomiska resurser inte avsatts för ändamålet. När Sverige ska redovisa hur åtagandena i olika konventioner genomförts är det därför viktigt att titta på effekterna av lagstiftningsåtgärder för att se om enskilda faktiskt kan utkräva en rättighet. Det är alltså resultatet för den enskilde som räknas! Om resultatet inte nås, behöver ytterligare insatser göras för att förverkliga rättigheten.

Mer information

På regeringens hemsida för mänskliga rättigheter⁷ finns bland annat information om

- konventioner om mänskliga rättigheter på olika områden
- vilka konventioner som Sverige anslutit sig till och
- hur internationell granskning och övervakning går till.

4. Språket – en rättighet

Språkets betydelse för identiteten

När lagstiftningen rörande nationella minoriteter reformerades 2010 konstaterade regeringen att minoritetsspråket är en viktig del av dessa minoriteters identitet och kulturarv. Minoritetsspråket är ett av de särdrag som markerar dessa gruppers egenart gentemot andra grupper och det är också en sammanbindande faktor inom gruppen. För den enskilde individen kan det egna språket utgöra en viktig del av identiteten och självkänslan.

För många som tillhör en språklig minoritet är minoritetsspråket också modersmålet. Enligt språkforskare är modersmålet inte bara ett redskap för kommunikation och kunskapsinhämtning, utan det kan också vara starkt förknippat med emotionella värden. Modersmålet knyter också individen till de närliggande och den kulturgemenskap han eller hon tillhör.

Regeringen konstaterade vidare att för ett urfolk som samerna finns mycket av den traditionella kunskapen inom gruppen bevarad i själva språket. Endast en del av denna kunskap finns nedtecknad. Bevarandet av språket blir därmed livsviktigt för kontinuiteten och förmedlandet av urfolkskulturen. Om språket går förlorat, går även den inbäddade kunskapen förlorad.

Den som inte har tillgång till gruppens språk hamnar också lätt utanför inom den egna gruppen. Språket blir därmed en nyckel in i minoritetsgruppen och det förstärker grupptillhörigheten och delaktigheten i gruppen.⁸

Detta resonemang kan också göras gällande för andra språkliga minoriteter än de nationella minoriteterna.

Språket är en grundläggande rättighet

Rätten att få använda sitt eget modersmål och rätten att utöva sin kultur är grundläggande mänskliga rättigheter. I FN:s **konvention om medborgerliga och politiska rättigheter** anges⁹:

⁷ <http://www.manskligarattigheter.se/sv>

⁸ Prop. 2008/09:158 sid 34.

⁹ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/26/50/ef9d339d.pdf>

Artikel 27

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, skall de som tillhör sådana minoriteter inte förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar i sin grupp ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk.

5. Principen om icke-diskriminering

Ett antal internationella konventioner innehåller förbud mot diskriminering. Förbudet bygger på principen om alla människors lika värde och allas rätt att bli behandlade som individer på lika villkor.

Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna gäller som svensk lag.¹⁰ I artikel 14 anges att åtnjutande av fri- och rättigheter ska säkerställas utan åtskillnad såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

I svensk rätt har diskrimineringsförbudet reglerats i diskrimineringslagen (2008:567)¹¹. I 4 § finns förbud mot diskriminering på följande sju olika grunder: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

I minoritets- och urfolkssammanhang är två av dessa diskrimineringsgrunder särskilt intressanta. Den statliga myndigheten diskrimineringsombudsmannen, DO, beskriver dessa grunder på följande sätt¹²:

Etnisk tillhörighet

”Med etnisk tillhörighet menas enligt lagen en individs nationella och etniska ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Alla människor har en eller flera etniska tillhörigheter. Alla kan därför bli utsatta för etnisk diskriminering – samer, romer, personer med svensk, somalisk, bosnisk etnisk tillhörighet och så vidare. Den etniska tillhörigheten bygger på självidentifikation. Det är alltså individen själv som definierar sin eller sina etniska tillhörigheter.”

Funktionsnedsättning

”I diskrimineringslagen står att diskriminering som har samband med *funktionshinder* är förbjuden. Med det menas enligt lagen varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en människas funktionsförmåga. De kan bero på skador eller sjukdomar, som fanns vid födseln, har uppstått senare eller förväntas uppstå.

Diskrimineringsombudsmannen har valt att använda sig av begreppet *funktionsnedsättning*. Funktionsnedsättning beskriver nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Det är alltså något som en person har, inte något som en person är. Diskrimineringsombudsmannen anser att ett funktionshinder snarare är något som uppstår i en miljö som ställer upp hinder för personer med funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättning kan märkas mer eller mindre i olika situationer som till exempel allergier, dyslexi, hörsel och synskador med mera. Graden av funktionsnedsättning har ingen betydelse för lagens skydd mot diskriminering.”

Mer information

Diskrimineringsombudsmannens hemsida – www.do.se

¹⁰ Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

¹¹ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/?bet=2008:567

¹² <http://www.do.se/sv/Fakta/Diskrimineringsgrunderna/>

6. Urfolksrättigheter

Samerna – ett gränsöverskridande urfolk

Sveriges riksdag uttalade 1977 att samerna är en etnisk minoritet i Sverige som i egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land intar en särskild ställning.¹³

Samerna är alltså ett **urfolk**, men de har i Sverige också fått särskilt skydd som **nationell minoritet** enligt Europarådets minoritetskonventioner. Samerna själva ser sig som ett folk i Sápmi, det traditionella området de levtt i under mycket lång tid och som i dag omfattar delar av Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Dagens nationsgränser skär rakt igenom de språkgränser som finns bland samerna.

Gemensamt för urfolk i världen är att de levtt på samma plats genom historien före det att områdena invaderats eller koloniserats. De har en egen kultur, eget språk och egna sedvänjor som skiljer sig från samhället omkring dem. Urfolk har ofta starka band till sina traditionella marker. Samernas möjligheter att värna sin särart, sin kultur och sina språk skiljer sig beroende på var de bor i Sápmi och vilket faktiskt ansvar respektive stat har tagit för att skydda deras rättigheter.¹⁴

Viktiga urfolksprinciper

FN har utarbetat folkrättsliga principer som rör urfolk och deras rättigheter. Dessa har kommit till uttryck i en **urfolksdeklaration** som antogs av FN:s generalförsamling i september 2007¹⁵. Sverige var en av de 143 stater som röstade för deklarationen i generalförsamlingen. En deklaration har inte samma rättsliga verkan som en konvention, som kan åberopas som rätligt bindande. Stater som röstade för urfolksdeklarationen i FN:s generalförsamling har dock uttalat en politisk viljeinriktning att ställa sig bakom principerna i deklarationen.

Urfolksdeklarationen anger en miniminivå för hur urfolk ska behandlas. Deklarationen innehåller en rad viktiga principer som ska garanteras, förutom sådana fri- och rättigheter som anges i olika konventioner om mänskliga rättigheter. Följande principer kan nämnas särskilt:

- **Individuella och kollektiva rättigheter**
Urfolk har rätt att individuellt eller som kollektiv nyttja sina mänskliga rättigheter och grundläggande friheter fullt ut (artikel 1).
- **Rätt till självbestämmande**
Urfolk har rätt till självbestämmande. Det innebär frihet att själv bestämma sin politiska ställning och styra sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling (artikel 3). I utövande av sitt självbestämmande har urfolk rätt till självständighet och självstyre i alla frågor som rör interna och lokala angelägenheter, liksom frihet i finansiering av sina självständiga funktioner (artikel 4). Urfolk har rätt att behålla och förstärka sina politiska, rättsliga, ekonomiska, sociala och kulturella institutioner, och också delta i samhällets politiska, ekonomiska, sociala och kulturella liv (artikel 5).
- **Skydd mot tvångsassimilering och insatser som påverkar särart eller rättigheter**
Urfolk eller urfolksindivider får inte utsättas för tvångsassimilering eller utplåning av kultur. Stater ska ge effektivt skydd mot insatser som syftar till eller medför att
- beröva dem deras integritet som folk, deras kulturella värden eller etniska identitet,

¹³ Prop. 1976/77:80, bet- 1976/77:KrU43, rskr 1976/77:289.

¹⁴ SOU 2006:19 sid 67–68.

¹⁵ <http://www.sametinget.se/2836>

http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf,

svensk översättning: <http://internwww.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=800604>

- berövar dem deras marker, territorier eller resurser, tvångsflyttningar som leder eller bidrar till att kränka eller underminera rättigheter,
- påtvingad assimilering eller integration, eller att
- de utsätts för propaganda som syftar till att främja eller stimulera etnisk diskriminering (artikel 8).

- Urfolk och individer har **rätt att tillhöra** den egna gruppen eller kollektivet (artikel 9).
- **Skydd mot tvångsflyttningar**
Urfolk får inte tvångsflyttas från sina marker och territorier. Inga omflyttningar får äga rum utan urfolkens fria och informerade förhandsmedgivande ("free, prior and informed consent") och efter överenskommelse om riktig och rättvis gottgörelse ("just and fair compensation"), och där så är möjligt, med möjlighet till återvändande (artikel 10).
- **Rätt till kultur och kulturella uttryck**
Urfolk har rätt att utöva och återuppliva sina kulturella traditioner och sedvänjor. I det ingår att behålla, skydda och utveckla historiska, nutida och framtida manifestationer (uttryck) av den egna kulturen, såsom arkeologiska och historiska platser, hantverk, former, riter, teknologi, visuella och sceniska verk samt litteratur. Staterna ska också ha effektiva mekanismer för kompensation om sådan egendom tas ifrån dem utan deras fria och informerade förhandsmedgivande (artikel 11).
- **Rätt till andligt liv och religiösa uttryck**
Urfolk har rätt att manifesteras (ge uttryck för), utöva, främja och lära ut sina andliga och religiösa traditioner, sedvänjor och riter; rätt att behålla, skydda och enskilt ha tillträde till religiösa och kulturella orter; rätt att använda och förfoga över sina rituella föremål samt rätt att återfå mänskliga kvarlevor. Staterna ska tillgodose tillgång till och/eller återlämnande av kulturföremål och mänskliga kvarlevor genom rättvisa, tydliga och effektiva mekanismer (artikel 12).
- **Rätt till språk**
Urfolk har rätt att återuppliva, använda, utveckla och till kommande generationer förmedla sin historia, sina språk, sina muntliga traditioner, sin filosofi, sina skriftsystem och sin litteratur samt välja och behålla sina egna namn på samfund, orter och personer. Stater ska vidta effektiva åtgärder för att trygg att urfolken kan förstå och bli förstådda i politiska, rättsliga och administrativa förfaranden (artikel 13).
- **Rätt till utbildning**
Urfolk har rätt upprätthålla och kontrollera egna utbildningssystem och institutioner där undervisningen meddelas på deras egna språk på ett sätt som är anpassat för deras kulturella metoder för undervisning och inläring. Stater ska i samråd med urfolken vidta effektiva åtgärder för att urfolksindivider, särskilt barnen, inklusive de som lever utanför sina samfund, när så är möjligt, ska få tillgång till undervisning om sin egen kultur på sitt eget språk (artikel 14).
- **Rätt till deltagande och samtycke**
Urfolken har rätt att delta i beslutsfattande om frågor som kan inverka på deras rättigheter genom företrädare som de själva har valt i enlighet med sina egna förfaranden och utforma sina egna beslutsfattande institutioner (artikel 18). Stater ska samråda och samarbeta i gott uppsåt med de berörda urfolken genom deras egna representativa institutioner för att få deras fria och informerade förhandsmedgivande innan de antar och verkställer lagstiftningsåtgärder eller administrativa åtgärder som kan inverka på urfolken antas (artikel 19).

- **Andlig anknytning till marker ska respekteras**
Urfolken har rätt att behålla och förstärka sin speciella andliga anknytning till sin traditionellt ägda eller på annat sätt besatta eller utnyttjade mark, sina territorier, sina vattenområden och sina kustområden och andra resurser samt att åta sig ansvaret härför gentemot kommande generationer (artikel 25).
- **Rätt till mark och resurser**
Urfolken har rätt till mark, territorier och resurser som de traditionellt ägt, besatt eller på annat sätt utnyttjat eller förvärvat. Urfolken har rätt att äga, utnyttja, utveckla och kontrollera mark, territorier och resurser som de innehar genom traditionell äganderätt eller annan traditionell besittning eller utnyttjande, liksom mark, territorier och resurser som de på annat sätt har förvärvat. Stater ska ge rättsligt erkännande och skydd åt denna typ av mark, territorier och resurser. Erkännandet ska ges med vederbörlig hänsyn till de berörda urfolkens sedvänjor, traditioner och fastighetsindelning (artikel 26).
- **Rätt till kompensation för förlorad mark**
Urfolk har rätt till kompensation genom åtgärder som kan innefatta återlämnande, eller, när det är möjligt, till riktig, rättvis och jämlik gottgörelse för mark, territorier och resurser som de traditionellt har ägt eller på annat sätt besatt eller utnyttjat och som blivit konfiskerade, tagna, besatta, utnyttjade eller skadade utan deras fria och informerade förhandsmedgivande (artikel 28).

Det bör noteras att den ovan angivna rätten till självbestämmande och rätt till utbildning är mer omfattande och långtgående än de rättigheter som tillkommer erkända nationella minoriteter enligt Europarådets minoritetskonventioner – se nedan under avsnitt 7.

Inom FN:s specialorgan ILO (International Labour Organization) har en särskild **konvention nr 169 om urfolks rättigheter** utarbetats¹⁶. Konventionen trädde i kraft i september 1991. Den svenska regeringen tillsatte en utredning 1997 för att utreda konsekvenserna av en eventuell ratificering av konventionen. Utredningen lämnade sitt betänkande i mars 1999.¹⁷ Utredningen har därefter följts av ett antal andra utredningar som berört utvecklandet av urfolksrättigheter i Sverige. Något förslag om ratificering av ILO konventionen har ännu inte lämnats av den svenska regeringen. Norge ratificerade ILO konvention nr 169 i juni 1990 och Danmark ratificerade konventionen i februari 1996. I Finland pågår en diskussion om ratificering av konventionen och stärkandet av samernas rättigheter har tagits in i regeringens programförklaring för mandatperioden.¹⁸ I mars 2013 uttalade den finska justitieministern att ambitionen ligger fast.¹⁹

Bland annat samiska företrädare har varit starkt kritiska mot att Sverige inte ratificerat ILO-konventionen. En rad internationella granskningsorgan har vid upprepade tillfällen uppmanat den svenska regeringen att ratificera ILO-konventionen.

För närvarande pågår ett arbete mellan de nordiska länderna med att förhandla fram en **nordisk samekonvention**²⁰. Enligt tidsplanen kommer det ta ytterligare flera år innan det arbetet beräknas bli klart. Under tiden är det oklart hur regeringen avser att utveckla urfolksrätten i Sverige i enlighet med principerna i urfolksdeklarationen. Bland annat ärkebiskop Anders Wejryd har manat regeringen till att utveckla urfolksrätten.²¹

¹⁶ Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169), engelsk text:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

¹⁷ SOU 1999:25, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/21/51/d3b35ab1.pdf>

¹⁸ <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi332892.pdf>

¹⁹ http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/kk_95_2013_p.shtml

²⁰ <http://www.sametinget.se/1110>

²¹ Debattartikel i Dagens Nyheter: <http://www.dn.se/debatt/urfolkens-framtid-hotas-av-klimatforandringarna/>; se även ärkebiskopens anförande vid konstitutionsutskottets utfrågning rörande nordisk samekonvention i

Mer information

- FN:s permanenta urfolksforum²² innehåller mycket värdefull information bland annat skriften ”Resource Kit for Indigenous Issues”²³

Lagstiftning som rör samer

Sametinget inrättades 1993. Sametinget är dels ett folkvalt organ för det samiska folket, dels en statlig förvaltningsmyndighet. Sametinget har bland annat till uppgift att verka för en levande samisk kultur, ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar denna kultur. Sametinget ska fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet, medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid utnyttjande av mark och vatten och informera om samiska förhållanden. Den som uppfyller kraven i sametingslagen har rätt att rösta i sametingsvalet.²⁴

Från den 1 januari 2011 stärktes samernas ställning i grundlagen genom en uttrycklig hänvisning till det samiska folket.²⁵

1 kap. 2 § regeringsformen

Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

I regeringsformen anges också att samernas rätt till renskötsel regleras i lag (2 kap 17 § regeringsformen). I rennäringslagen finns närmare bestämmelser.

I plan- och bygglagen och i miljölagstiftningen finns bestämmelser om att samebyar som berörs av olika typer av markanvändning ska ges möjlighet till samråd som sakägare.

Minoritetslagstiftningen som beskrivs i avsnitt 7 berör också den samiska befolkningen.

Mer information

- Sametingets hemsidor: www.sametinget.se och www.samer.se
- Röda Korsets utbildningsmaterial om nationella minoriteter och urfolk²⁶
- På Svenska samernas riksförbunds hemsida finns bland annat en beskrivning av reglerna som rör renskötselrätt²⁷

Problemområden i Sveriges hantering av urfolksfrågor

Svenska myndigheter och internationella granskningsorgan har vid flera tillfällen pekat på områden där Sveriges har problem med hanteringen av urfolksfrågor. Kritiken har huvudsakligen handlat om följande områden.²⁸

juni 2011: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/Konstitutionsutskottets-semina_GZ0WRFR4/

²² <http://undesadspd.org/IndigenousPeoples.aspx>

²³ http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/resource_kit_indigenous_2008.pdf

²⁴ Sametingslag (1992:1433): http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Sametingslag-19921433_sfs-1992-1433/?bet=1992:1433. I sametingslagen anges att med same avses i lagen den som anser sig vara same, och som har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller vars föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.

²⁵ En reformerad grundlag, prop.2009/10:80: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/70/77/84ff1d65.pdf>

²⁶ http://minoritet.prod3.imcms.net/1657?file_id=1

²⁷ http://www.sapmi.se/jur_1_0.html

²⁸ De olika områdena finns bland annat beskrivna i ”Kunskapsöversikt om nationella minoriteter”, rapport från riksdagen 2011/12:RFR11: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Rapporter-fran-riksdagen/Kunskapsoversikt-om-nationella_GZ0WRFR11/

- Samernas självbestämmande och rätt till inflytande**

Granskningskommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter har uttalat att Sametingets fulla potential inte utnyttjats och borde utvecklas för att öka samernas inflytande. Det är viktigt att samer som individer och genom sina representationsstrukturer effektivt kan delta i beslutsfattande på en mängd olika områden.²⁹ FN:s kommitté för mänskliga rättigheter rekommenderade 2009 Sverige att intensifiera arbetet för att involvera samerna i beslutsprocesser som rör miljön och det samiska folkets försörjningsmöjligheter.³⁰ FN:s specialrapportör för urfolksfrågor har rekommenderat Sverige att öka ansträngningarna för att genomföra samernas rätt till självbestämmande och att införa effektiva samrådsprocedurer som säkerställer att beslut som direkt berör samerna inte fattas utan deras fria och informerade samtycke. Specialrapportören ansåg också att det finns behov av en översyn av Sametingets ställning och funktion i relation till regeringen och dess myndigheter.³¹
- Utvecklande av urfolksrättigheter**

FN:s kommitté mot rasdiskriminering uppmanade Sverige år 2008 att vidta effektiva åtgärder för att säkerställa att de utredningar som gjorts om samernas rättigheter resulterar i konkret handling, inklusive ny lagstiftning. Kommittén uttryckte också oro för den långsamma processen med arbetet med nordisk samekonvention och att Sverige skjutit upp frågan om ratificering av ILO konvention nr 169.³² Liknande kritik har framförts av FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter år 2008.³³ FN:s råd för mänskliga rättigheter har år 2010 uppmanat Sverige att effektivt genomföra FN:s urfolksdeklaration och etablera mekanismer för detta i samarbete med det samiska folket.³⁴
- Samernas rätt till mark, vatten och naturresurser**

Det finns, enligt Europarådets granskningskommitté för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, en rättslig osäkerhet kring markrättigheter, vilket påverkar den samiska befolkningen på ett negativt sätt. Svenska regeringen borde därför med prioritet hantera frågan på ett sätt som fullt ut skyddar samer rättigheter, samtidigt som det säkerställs att rättstvister inte hotar samebyars livskraft och renskötseln.³⁵ FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har uttryckt oro över samernas ställning i rättsprocesser där bevisbördan för äganderätt ligger på samerna. Samebyar borde ges rättshjälp i mål som handlar om landrättigheter och renbete.³⁶ Även FN:s specialrapportör rörande urfolksfrågor har påtalat behovet av att stärka samernas ställning i markprocesser. Enligt specialrapportören behöver lagstiftningsprocedurer och administrativa processer, som tillåter att naturresurser tas från samiska områden, överstämna med internationell rätt, vilket också innefattar samråd och fritt och informerat samtycke av urfolket. Det ska också finnas medlingsprocedurer och kompensation, och vinster ska fördelas på ett adekvat sätt.³⁷
- Samiska barns och kvinnors utsatthet**

FN:s kommitté mot diskriminering av kvinnor anförde 2008 att det behövs förebyggande åtgärder mot diskriminering av bland annat samiska och romska kvinnor, bekämpa våld mot dessa kvinnor och öka deras medvetenhet om rättigheter.³⁸

²⁹ A/CFP/OP/II(2007)006.

³⁰ A/HRC/15/11.

³¹ A/HRC/18/XX/Add.Y: http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/SAMI/Anaya_rapport.pdf

³² CERD/C/SWE/CO18 (2008): <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/co/CERD-C-SWE-CO-18.pdf>

³³ E/C.12/SWE/CO/5: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.SWE.CO.5.pdf>

³⁴ A/HRC/15/11.

³⁵ Rådgivande kommittén, ACFC 2007, punkt 16, 63-68.

³⁶ A/HRC/15/11.

³⁷ A/HRC/18/XX/Add.Y.

³⁸ CEDAW/C/SWE/CO/6: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/co/CEDAW.C.SWE.CO.7.pdf>

- **Samiska barns utbildningssituation**

FN:s specialrapportör för urfolksfrågor har 2011 uppmanat de nordiska länderna att fördubbla sina ansträngningar för att revitalisera de samiska språken och stärka utbildningsprogrammen i samiska språk och samisk kultur. Det behövs åtgärder för att utöka antalet lärare som är kunniga i de samiska språken.³⁹

- **Samers rätt till hälsovård**

FN:s specialrapportör i hälsofrågor har riktat kritik mot Sverige för att det inte finns ett systematiskt arbete som rör samers hälsa. Rapportören efterlyste mer forskning (och ett centrum för sådan forskning) rörande samers hälsosituation och insatser för att möta specifika hälsobehov som finns bland samer, bland annat arbetsrelaterade hälsofrågor för renskötare.⁴⁰

Andra områden som också lyfts fram är:

- **Storskalig exploatering av naturresurser**

En fråga som lyfts fram i FN:s permanenta forum för urfolksfrågor är frågan om storskalig exploatering av naturresurser och konsekvenserna av sådan på urfolk. Frågan har blivit allt mer aktuell även i Norden⁴¹ och under 2013 har frågan om gruvnäringens expansion orsakat stor oro bland samer.⁴² Sametinget krävde i augusti 2013 att sådan exploatering ska stoppas.

7. De nationella minoriteternas rättigheter

Vilka är de nationella minoriteterna och varför valdes just de?

I december 1999 erkände Sveriges riksdag samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar som **nationella minoriteter** och gruppernas språk (samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch) som **nationella minoritetsspråk**⁴³.

Riksdagen beslutade också att ratificera två viktiga minoritetskonventioner, nämligen Europarådets **ramkonvention till skydd för de nationella minoriteterna**⁴⁴ och **den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk**⁴⁵ (kallas även för minoritetsspråkskonventionen). Skyddet av de nationella minoriteterna är enligt regeringen en del av arbetet med att säkerställa de mänskliga rättigheterna och det finns ett värde i att dessa grupper finns i landet:

”Förekomsten av nationella minoriteter och minoritetsspråk i Sverige har berikat vårt land. De nationella minoriteterna har framför allt bidragit till att utveckla Sverige kulturellt men även i andra hänseenden. Staten har ett ansvar för att ge de nationella minoriteterna det stöd och skydd som behövs för att de ska kunna bevara sin särart och hålla sina språk levande. En samlad minoritetspolitik bör därför formuleras för de minoriteter vars kulturella och språkliga arv är sammanflätade med svensk historia.”⁴⁶

³⁹ A/HRC/18/XX/Add.Y.

⁴⁰ Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of everyone of the highest standard attainable of physical and mental health, Paul Hunt, Mission to Sweden, 28 Febr 2007, A/HRC/4/28/Add. 2, http://www.vardforalla.se/files/vardforalla/paul_hunt_mission_to_sweden.pdf

⁴¹ Se bl a: http://www.samer.se/GetDoc?meta_id=4315

⁴² <http://www.sametinget.se/61022>

⁴³ Nationella minoriteter i Sverige, prop. 1998/99:143:

<http://www.regeringen.se/content/1/c4/22/18/f5c9eed7.pdf>

⁴⁴ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/28/30/5f6251e4.pdf>

⁴⁵ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/28/29/95621aaa.pdf>

⁴⁶ Prop. 1998/99:143 sid 28.

”Den grundläggande inriktningen bör vara att ge skydd åt de nationella minoriteterna och de historiska minoritetsspråken.”⁴⁷

De grupper som valdes ansågs uppfylla följande kriterier:⁴⁸

- Grupp med uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till resten av befolkningen har en icke dominerande ställning i samhället.
- Religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet och gruppen behöver i något väsentligt avseende skilja sig från majoriteten.
- Självidentifikation: den enskilde såväl som gruppen ska ha en vilja och strävan att behålla sin identitet.
- Historiska eller långvariga band med Sverige. Regeringen ansåg att endast grupper som funnits i Sverige i var fall i hundra år kunde komma i fråga.

Frågan om teckenspråken kunde erkännas som ett nationellt minoritetsspråk diskuterades också. Regeringen konstaterade att det visserligen var ett språk som skilde sig från det officiella språket, att det använts i Sverige i mer än 100 år och att det är en viktig del av dövas kultur. Regeringen menade att det trots det är uppenbart att teckenspråket inte kan falla in under ramen för den europeiska stadgan för minoritetsspråk. Konventionen bygger på språkens anknytning till urfolk och andra minoriteter som etniska grupper. De skäl som finns för att stödja teckenspråket låg enligt regeringen vid sidan av konventionens syfte. Även språk som börjat användas i Sverige under 1900-talet ansågs falla utanför konventionens tillämpningsområde.⁴⁹

Viktiga minoritetsprinciper

Ramkonventionen till skydd för de nationella minoriteterna syftar till att skydda nationella minoriteters fortlevnad och den innehåller en lång lista på olika fri- och rättigheter som ska garanteras de grupper som erkänts. Flera av dessa fri- och rättigheter skyddas också av andra konventioner som rör mänskliga rättigheter.

Den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk är tudelad. Varje stat väljer vilka nationella minoritetsspråk som ska skyddas under konventionen och nivån på detta skydd. Staten ska dessutom peka ut inom vilket eller vilka geografiska områden ett förstärkt minoritetsskydd ska ges. Enligt konventionen kan ett minoritetsspråk anses ha **historisk geografisk anknytning** till ett visst område, dvs. språket talas av hävd inom detta område. Sådana språk ges ett starkare skydd i konventionen. Ett språk som inte har sådan historisk geografisk anknytning, kallas för ett **territoriellt obundet språk**.

Del I i språkstadgan innehåller inledande bestämmelser såsom definitioner. Del II innehåller generella mål och principer som gäller alla de språk som staten erkänt. Dessa språk ska ges ett grundläggande skydd. I del III av konventionen beskrivs det förstärkta skyddet som ges till de språk som anses ha en historisk geografisk anknytning i ett visst område. Sverige har valt att betrakta romani chib och jiddisch som territoriellt obundna språk och för dessa gäller alltså skydd enligt del II. Sverige har valt att ge samiska, finska och meänkieli ett förstärkt skydd inom ett visst område, i enlighet med skyddet i del III. I Sverige benämns området där skydd enligt del III ges för **ett förvaltningsområde för samiska, finska respektive meänkieli**. Utanför förvaltningsområdet ska samiska, finska respektive meänkieli ges ett grundskydd enligt del II i språkstadgan.

Viktiga rättigheter i minoritetskonventionerna:

- **Icke diskriminering och jämlikhet**
Ingen får diskrimineras för att han eller hon tillhör en nationell minoritet. Staterna ska vidta

⁴⁷ Prop. 1998/99:143 sid 28.

⁴⁸ Prop. 1998/99:143 sid 31.

⁴⁹ Prop. 1998/99:143 sid 32.

lämpliga åtgärder för att främja fullständig och effektiv jämlikhet mellan minoriteten och majoritetsbefolkningen (artikel 4 ramkonventionen).

- **Rätt att behålla identitet**
Staterna ska främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv (artikel 5 ramkonventionen).
- **Tvångsassimilering är förbjuden** (artikel 5.2 ramkonventionen).
- **Rätt att använda minoritetsspråket**
Den som tillhör en nationell minoritet har rätt att fritt och utan ingripanden använda sitt minoritetsspråk privat och offentligt, och såväl muntligt som skriftligt (artikel 10.1 ramkonventionen).
- **Kunskap om nationella minoriteter**
Staterna ska vidta åtgärder på utbildnings- och forskningsområdet för att främja kunskapen om nationella minoriteter bland majoritetsbefolkningen (artikel 12 ramkonventionen).
- **Tillgång till utbildning**
Staterna ska bereda möjligheter till lärarutbildning och tillgång till läroböcker, främja minoriteters tillträde till utbildning samt tillerkänna minoriteter rätt att inrätta och driva egna enskilda utbildningsinstitutioner (artikel 12 och 13 ramkonventionen).
- **Rätt att lära sig minoritetsspråket**
Den som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära sig sitt minoritetsspråk (artikel 14.1 ramkonventionen).
- **Rätt till inflytande**
Nödvändiga förutsättningar ska skapas för att nationella minoriteter effektivt ska kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter, särskilt i sådana som berör dem (artikel 15 ramkonventionen).

Lagstiftning som rör de nationella minoriteterna

MINORITETSLAGAR

Den 1 april 2000 trädde de första lagarna om nationella minoriteter i kraft⁵⁰. De var två lagar som gav enskilda rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli i sju kommuner i Norrbotten. Lagen gav också rätt till förskola och äldreomsorg helt eller delvis på samiska, finska respektive samiska i dessa kommuner. De i lagen angivna rättigheterna gick endast att nyttja inom de så kallade **förvaltningsområdena** för samiska, finska och meänkieli.

En svaghet i dåvarande lagar var att romer och judar inte gavs något rättslig skydd alls. För samer, sverigefinnar och tornedalingar som bodde utanför förvaltningsområdena fanns inte heller något rättsligt skydd.

Den 1 januari 2010 ersattes de tidigare lagarna av en ny lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk⁵¹ – *se bilaga 1*. Lagen gäller i hela landet och inte endast i några kommuner som

⁵⁰ Lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar, lag (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar.

⁵¹ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2009724-om-nationella-m_sfs-2009-724/?bet=2009:724

tidigare. Ett grundskydd för de nationella minoriteterna ska ges i samtliga kommuner i landet. Ett förstärkt minoritetsskydd ges inom förvaltningsområdena. Dessa har utvidgats geografiskt till att omfatta ett antal nya kommuner.

Det finns också en förordning (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk som bland annat innehåller information om vilka kommuner som anslutit sig frivilligt till ett förvaltningsområde och vad statsbidrag till kommuner i ett förvaltningsområde får användas till.⁵²

SPRÅKLAGEN

Frågan om en språklag hade diskuterats under en längre tid innan den till slut blev verklighet. Ett av skälen till en sådan lag var önskan att stärka svenska språkets ställning bland annat i förhållande till engelskan som kommit att bli ett viktigt språk i många sammanhang.

Språklagen (2009:600)⁵³ trädde i kraft den 1 juli 2009 – *se bilaga 2*. Språklagen innehåller specifika bestämmelser rörande svenska språket, de nationella minoritetsspråken, det svenska teckenspråket och övriga icke namngivna språk.

Språklagen

8 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

14 § Den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket.

15 § Det allmänna ansvarar för att den enskilde ges tillgång till språk enligt 14 §.

UTBILDNINGSMOMRÅDET

I skollagens 10 kap. finns bestämmelser om rätten till modersmålsundervisning.⁵⁴

Skollagen 10 kap. 7 §

En elev som har en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska ska erbjudas modersmålsundervisning i detta språk om

1. språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, och
2. eleven har grundläggande kunskaper i språket.

Modersmålsundervisning i ett nationellt minoritetsspråk ska erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet.

ÄLDREOMSORG

Förutom att lagen om nationella minoriteter innehåller bestämmelser om äldreomsorg på finska, samiska respektive meänkieli, så har ett tillägg gjorts i socialtjänstlagen (2001:452).

5 kap. 6 § 3 stycket socialtjänstlagen

Kommunen ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli eller samiska där detta behövs i omvårdnaden av äldre.

Bestämmelsen innebär att kommuner som har äldre från dessa språkgrupper behöver arbeta långsiktigt med rekrytering av personal med sådan språkkompetens.

⁵² http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-20091299-om-nati_sfs-2009-1299/?bet=2009:1299

⁵³ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Spraklag-2009600_sfs-2009-600/?bet=2009:600

⁵⁴ Skollag (2010:800) http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K10

Mer information

- Hemsida om de nationella minoriteterna och deras rättigheter, www.minoritet.se
- På regeringens hemsida finns bland annat faktablad⁵⁵, länkar till propositionen och utredningarna⁵⁶ som legat till grund för minoritetsreformen
- Länsstyrelsens och Sametingets har utarbetat en handbok , inspirations- och informationsmaterial på minoritetsområdet⁵⁷ och även publicerat uppföljningsrapporter om hur minoritetslagen genomförs⁵⁸
- Röda Korsets utbildningsmaterial om nationella minoriteter och urfolk⁵⁹
- Skolverkets hemsida med information rörande nationella minoritetsspråk⁶⁰
- Socialstyrelsens hemsida om nationella minoritetsspråk och äldreomsorg⁶¹

Problemområden i Sveriges hantering av de nationella minoriteternas rättigheter

I rapporten ”Våga vara minoritet”, som Svenska kyrkan publicerade i mars 2012 lyftes bland annat följande områden fram som problematiska:

- **Barns lagstadgade minoritetsrättigheter kränks**
Rätten till förskola på samiska, finska och meänkieli fungerar inte i många kommuner inom förvaltningsområdena och barn får inte sådan förskola. Trots att många kommuner inte ens har kartlagt behovet av sådan förskola, avfärdas föräldrarnas krav.
- **Svensk lagstiftning strider mot åtaganden i Europarådets minoritetskonventioner**
Minoritetslagens utformning rörande rätten till förskola på samiska, finska och meänkieli är för svag i förhållande till Sveriges åtagande i minoritetsspråksstadgan. Bestämmelser om modersmålsundervisning ställer krav på grundläggande kunskaper för att få delta i undervisningen. Sådana krav är inte tillåtna enligt minoritetskonventionerna.

Notera att regeringen i budgetpropositionen i september 2013 aviserat att kravet på grundläggande kunskaper utreds och avsikten är att slopa kravet.⁶²

- **Den rättsliga regleringen på utbildningssidan är fortfarande svag och barns rätt till sitt minoritetsspråk förverkligas inte**
Tvåspråkig undervisning finns nästan inte. Många elever nekas modersmålsundervisning. Det finns ingen lärarutbildning i nationella minoritetsspråk och detta hotar enligt Högskoleverket minoritetsspråkens överlevnad. Det råder brist på läromedel i flera av minoritetsspråken. Statliga medel avsatta för modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk har inte kommit nationella minoritetsbarn till del.
- **Okunskap om nationella minoriteter**
Okunnighet är fortfarande ett reellt hinder mot att nationella minoriteters behov beaktas och rättigheter efterlevs. Beslut som fattas av myndigheter riskerar också att försämra tillgången på befintlig service på minoritetsspråk. Kunskapen och medvetenheten om de nationella

⁵⁵ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/22/24/c1a9299f.pdf>; faktablad på minoritetsspråk:
<http://www.regeringen.se/sb/d/11302/a/132224>

⁵⁶ Rätten till mitt språk, SOU 2005:40: <http://www.regeringen.se/sb/d/8240/a/44987>; Att återta mitt språk, SOU 2006:19: <http://www.regeringen.se/sb/d/8239/a/58519>

⁵⁷ <http://www.lansstyrelsen.se/STOCKHOLM/SV/MANNISKA-OCH-SAMHALLE/NATIONELLA-MINORITETER/Pages/default.aspx>

⁵⁸ http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Arssrapport_2012_Minoriteter_slutversion.pdf

⁵⁹ http://minoritet.prod3.imcms.net/1657?file_id=1

⁶⁰ <http://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/sprak/minoritetsprak>

⁶¹ <http://www.socialstyrelsen.se/nationellaminoriteter>

⁶² <http://www.regeringen.se/sb/d/14714/a/223813>

minoriteternas behov och förutsättningar i olika frågor är ytterst begränsad eftersom dessa inte kartläggs systematiskt. Det innebär också att effekter av insatser som rör dessa grupper blir svåra att avläsa.

- **Delaktighet och inflytande**

Fungerande samråd med nationella minoriteter har inte kommit i gång i många kommuner och landsting, trots att minoritetslagen kräver det. Mycket få förändringar har gjorts för att stärka Sametinget som folkvalt organ för det samiska folket eller för att stärka det samiska folkets urfolksrättigheter, trots att internationella övervakningsorgan uppmanat Sverige att stärka Sametingets roll. Samerna känner i dag stor oro för att kunna fortsätta bedriva traditionella näringar. Den accelererande gruvetableringen, vindkraftsutbyggnaden och annan exploatering ökar konkurrensen om markerna. Det ökade rovdjurstrycket och klimatförändringarna påverkar också. Det finns ett stort behov att vidareutveckla Sametinget som organ för att öka samernas möjligheter till inflytande och att tydliggöra vad internationella urfolksrättigheter betyder i Sverige.

- **Efterlevnad av minoritetslagen**

Bristen på tillsyn och sanktioner försvagar genomförandet av minoritetslagen.

Europarådets granskningskommitté för ramkonventionen har också anfört att enskildas möjligheter att använda minoritetsspråket i kontakter med administrativa myndigheter försvåras i praktiken genom att berörda myndigheter har begränsad språkkompetens och otillräckliga kunskaper om minoritetsrättigheter.⁶³

- **Diskriminering**

Nationella minoriteter diskrimineras och trakasseras. Detta gäller särskilt romer och samer. Även barn drabbas. Den judiska minoriteten fruktar för sin säkerhet och många judar vågar inte visa öppet att de är judar. Fördomar mot nationella minoriteter är vanligt förekommande. Det finns tecken på att rasismen ökar, framför allt på nätet.

- **Kultur och media**

De nationella minoriteterna, deras språk och kultur är fortfarande marginaliserade inom kulturområdet och inom media. Det begränsade minoritetsspråkiga utbudet inom public service bolagen – särskilt för barn och unga – försvårar minoritetsspråkens överlevnad i Sverige.

8. Romer och resandes rättigheter

Romer och resande tillhör de nationella minoriteterna och omfattas av minoritetsskyddet som beskrivits i avsnitt 7.

Regeringen har konstaterat att romer och resande är särskilt utsatta när det gäller diskriminering och utanförskap. Därför presenterade regeringen i februari 2012 en samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering. Strategin innehåller bland annat insatser på utbildnings-, arbetsmarknads- och bostadsområdet. Några kommuner i landet har blivit pilotkommuner för särskilda insatser. Regeringen håller också på att ta fram en vitbok om övergrepp och kränkningar mot romer och resande som skett under 1900-talet.⁶⁴

⁶³ ACFC/OP/II(2007)006.

⁶⁴ <http://www.regeringen.se/sb/d/17342/a/186327>

Problemområden i Sveriges hantering av romers och resandes rättigheter

Förutom de synpunkter som internationella granskningsorgan lämnat rörande minoritetspolitiken har även specifika kommentarer lämnats rörande frågor som rör romer och resande, bland annat följande.

- **Diskriminering och intolerans**

Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter har uttalat att Sverige behöver intensifiera ansträngningarna för att bekämpa diskriminering och intolerans mot romer och rekommenderade fortsatta insatser för att öka medvetenheten och kunskapen bland majoritetsbefolkningen om romernas kultur och traditioner.⁶⁵ FN:s kommitté mot tortyr uppmanade Sverige år 2008 att intensifiera ansträngningarna att bekämpa diskriminering av romer.⁶⁶

- **Romska barns situation**

FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har rekommenderat Sverige att fortsätta vidta effektiva åtgärder för att förbättra romska barns närvaro i skolan, bland annat genom att rekrytera romsk personal. Vidare uppmanades Sverige att vidta omedelbara åtgärder för att förebygga trakasserier och mobbning av romska barn i skolor.⁶⁷

Mer information

- Regeringens romastrategi och faktablad om strategin⁶⁸
- Utredningen Romers rätt, SOU 2010:55⁶⁹
- Länsstyrelsens inspirationsmaterial rörande romer och resande⁷⁰
- Europarådets hemsida om romafrågor⁷¹ och rapport ”Romer och resandes mänskliga rättigheter i Europa”⁷²
- EU:s hemsida om romer och resande⁷³
- Eurodiaconias arbete med romer och resande⁷⁴

9. Teckenspråkigas rättigheter

Synen på teckenspråk har förändrats i Sverige och fokus ligger i dag på ett språkpolitiskt perspektiv. Viktiga områden är bland annat frågor som rör teckenspråkigas delaktighet i samhället på samma villkor som hörande, möjligheterna att använda teckenspråk i olika sammanhang och utbildningsfrågor.

Funktionsnedsattas rättigheter lyfts idag fram tydligare än för bara några år sedan. Rättighetsperspektivet har alltså fått genomslag även här, medan man tidigare fokuserade på handikappolitiska frågor. Utredningen Översyn av teckenspråkets ställning betonade teckenspråkigas

⁶⁵ CommDH(2007)10 <http://www.refworld.org/docid/46764ed72.html>

⁶⁶ CAT/C/SWE/CO/5:

<http://www.barnombudsmannen.se/Global/Externa%20dokument/Fr%C3%A5n%20insidan/fns%20tortyrkom%20rekommendationer.pdf>

⁶⁷ E/C.12/SWE/CO/5: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.SWE.CO.5.pdf>

⁶⁸ Beskrivning av strategin: <http://www.regeringen.se/sb/d/17342>

Regeringens strategi: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/18/70/41/b7e89fd9.pdf>

Faktablad <http://www.regeringen.se/content/1/c6/18/70/42/16d32341.pdf>

⁶⁹ Romers rätt: <http://www.regeringen.se/sb/d/12482/a/150025>

⁷⁰ Romano zor – Romsk kraft: [http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/handbokromer_low\[1\].pdf](http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/handbokromer_low[1].pdf)

⁷¹ <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>

⁷² <http://www.regeringen.se/content/1/c6/21/03/10/3c9daaff.pdf>

⁷³ http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/index_en.htm

⁷⁴ <http://www.eurodiaconia.org/our-work/policy-areas/roma>

språkliga rättigheter i samhället.⁷⁵ Detta synsätt har förstärkts genom den **konvention om funktionsnedsattas rättigheter**⁷⁶ som FN utarbetat och som Sverige ratificerat.

Viktiga principer i FN-konventionen

Bland viktiga principer som rör teckenspråkiga kan följande nämnas.

- **Förbud mot diskriminering** på grund av funktionsnedsättning (artikel 5).
- **Barn med funktionsnedsättning**
Staterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättningar åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn (artikel 7).
- **Tillgänglighet**
Staterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation (artikel 9).
- **Rätt att leva självständigt och delta i samhället**
Rätt att leva i samhället med samma valmöjligheter som andra personer (artikel 19).
- **Främja yttrandefrihet och åsiktsfrihet**
bland annat genom att godta och underlätta användningen av teckenspråk i offentliga sammanhang och erkänna och främja användning av teckenspråk (artikel 21).
- **Rätt till utbildning**
Rätten till utbildning inkluderar att staterna ska underlätta inläring av teckenspråk och främja dövsamhällets språkliga identitet. Skälig anpassning ska erbjudas utifrån personliga behov. Vidare ska utbildning ges på de mest ändamålsenliga språken och på ett sådant sätt att den maximerar kunskapsrelaterad och social utveckling. Åtgärder ska vidtas för att anställa lärare som är kunniga i teckenspråk. Personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till allmän högre utbildning, yrkesutbildning, vuxenutbildning och livslångt lärande utan diskriminering och på lika villkor som andra. (artikel 24)
- **Erkännande av kultur och identitet**
Rätt att på lika villkor som andra få erkännande av och stöd för särskild kulturell och språklig identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur (artikel 30).

Lagstiftning som rör teckenspråkiga

Teckenspråket har i språklagen fått motsvarande reglering som de nationella minoritetsspråken.

Språklagen

9 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.

14 § Den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

15 § Det allmänna ansvarar för att den enskilde ges tillgång till språk enligt 14 §.

⁷⁵ <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/63759>

⁷⁶ <http://www.regeringen.se/sb/d/11071/a/123615>

I hälso- och sjukvårdslagen (1982: 763) finns bestämmelser om tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade.⁷⁷

I förordning (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar finns bestämmelser om TUFF.⁷⁸

Problemområden när det gäller teckenspråk

I april 2011 publicerade handikapprörelsen en samlad alternativrapport rörande efterlevnaden av FN-konventionen i Sverige.⁷⁹ Rörande teckenspråkigas situation lyftes bland annat följande frågor fram som problematiska.

- **Genomförande av språklagens bestämmelser**
Regeringens informationsinsatser rörande språklagen till myndigheter och kommuner har inte innefattat teckenspråket. Det behövs mer informationsinsatser på området. Resultatet av språklagen har blivit sämre än väntat. Det behövs öronmärkta resurser för teckenspråkstolkare att lagens bestämmelser ska kunna förverkligas.
- **Diskriminering**
Diskrimineringslagens bestämmelser behöver kompletteras, i enlighet med gjorda utredningar, så att bristande tillgänglighet också ska utgöra en diskrimineringsgrund. Farhågor om ökade anpassningskostnader bedöms vara kraftigt överdrivna.
- **Döva och hörselskadade barns behov**
Bristande kunskaper om barns hörselskada hos föräldrar och samhällets attityder kan ibland leda till att barn inte får tillgång till teckenspråk och/eller särskilda skollösningar. Föräldrar behöver ges mer kunskap om teckenspråk. Alla döva och hörselskadade barn ska erbjudas plats i förskolor med fokus på svenskt teckenspråk och svenska för gruppen döva/hörselskadade.

Teckenspråkiga elever behöver ges möjlighet att lära känna andra teckenspråkiga barn, oavsett vilken skolform de väljer. Hörselskadade barn som inte går i specialskola har inte tillgång till teckenspråkslärare i skolan. För elever i grundskoleåldern är det i stort sett bara specialskolan som kan erbjuda en teckenspråksmiljö och undervisning på svenskt teckenspråk. Det är också i specialskolan som kompetens och behörighet att undervisa barn i ämnet svenskt teckenspråk finns. Skollagen behöver därför kompletteras med bestämmelser som ger elever rätt att lära sig teckenspråk. Specialskolan måste vara öppen för alla hörselskadade elever som vill lära sig, utveckla och använda teckenspråk, oavsett om de bedöms klara en skolgång i grundskolan eller inte. Tillgång till undervisning på teckenspråk måste öka avsevärt och finnas tillgänglig i samtliga skolformer. Det behövs skolor med språkprofil i svenskt teckenspråk, regionala resurscenter och nationell samordning.

- **Myndigheters bemötande av funktionsnedsatta**
Undersökningar visar att endast vart tredje socialkontor har rutiner för att anlita teckenspråkstolkare.
- **Resurser till och tillgång till teckenspråkstolkare**

⁷⁷ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Halso--och-sjukvardslag-1982_sfs-1982-763/

⁷⁸ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-19971158-om-stat_sfs-1997-1158/?bet=1997:1158

⁷⁹ <http://hso.se/Global/Projekt/M%C3%A4nskliga%20r%C3%A4ttigheter/Alternativrapporten/Funktionshindrar%C3%B6relsens%20Alternativrapport%202011.pdf>

I Sverige saknas ofta riktade resurser för att använda teckenspråkstolkar. Bristen på riktade resurser inskränker enskildas möjligheter att få tillgång till tolk och det allmännas möjligheter att främja teckenspråket så som anges i språklagen. Antalet fall där enskilda brukar blivit utan teckenspråkstolk bedöms ha ökat. Socialstyrelsen har konstaterat att det finns problem med tillgång till tolk i samband med fritid och andra sociala sammanhang.

- **Utbildning i teckenspråk**

Antalet timmar i teckenspråksutbildning som erbjuds föräldrar är för litet och borde höjas.

- **Kunskap om teckenspråkiga**

Kunskapen om döva, dövblinda och hörselskadades behov har försämrats.

Specialistkompetensen inom hörsel är otillräcklig och förvärras genom pensionsavgångar.

Specialistkompetens har i många fall ersatts med generalistkompetens både inom hörselvården och i kommunerna. Det behövs riktade utbildningsinsatser om teckenspråk och dövhet bland hörselvårdskonsulenterna och CI-teamen. Kunskapen inom hälso- och sjukvården och rättsväsendet om teckenspråkiga är begränsad och behöver förbättras.

- **Äldreomsorg**

Äldre döva behöver ges tillgång till äldreomsorg i teckenspråkig miljö.

Mer information

Utredningen Översyn av teckenspråkets ställning och kunskapsöversikt⁸⁰

Rapporten Se språket – barns tillgång till svenskt teckenspråk⁸¹

10. Verktyg i församlingarnas rättighetsbaserade arbete

Nya mål för Svenska kyrkans flerspråkiga arbete

Kyrkostyrelsen fastslog den 14 juni 2012 nya mål för nationell nivåns flerspråkiga arbete, i enlighet med förslag som remitterats i Policyn En flerspråkig kyrka. Vidare rekommenderade kyrkostyrelsen stiftens att anta de remitterade målsättningarna samt uppmuntra församlingarna att göra motsvarande. De nya målen för nationell nivå samt de målsättningar för stift och församlingar som rekommenderas framgår av *bilaga 3*.

Genom att anta mål för regional och lokal nivå kan man åstadkomma ett mer samordnat och systematiskt flerspråkigt arbete. Genom att definiera de olika delområdena där insatser behövs är det mindre risk för att viktiga områden faller mellan stolarna.

Om stiftens antar målen, blir det också tydligare för församlingarna att det flerspråkiga arbetet är prioriterat och kommer att följas upp i stiftens arbete. Det kan bidra till att församlingar får ett tydligare flerspråkigt arbete.

Genom att anta målen finns det också bättre förutsättningar för att synliggöra vem eller vilka som på respektive nivå ansvarar för att intentionerna förverkligas. I många sammanhang kan det i dag vara oklart vem som bär ansvaret för det flerspråkiga arbetet. En tydligare målformulering innebär också att fler än de enstaka medarbetarna i det flerspråkiga arbetet har ett ansvar för att målen uppfylls.

Därför är det viktigt att föra en diskussion på stifts och församlingsnivå utifrån de rekommenderade målsättningarna. Hur ska målen förverkligas och vem bär ansvaret för detta?

⁸⁰ <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/63759>

⁸¹ <http://www.sprakradet.se/1936>

Församlingsinstruktionerna och de pastorala programmen

Av kyrkoordningen framgår att varje församling ska upprätta en församlingsinstruktion (57 kap. 5 §). En församlingsinstruktion ska innehålla ett pastoralt program för församlingens grundläggande uppgift. I detta program ska man även behandla församlingens verksamhet på andra språk än svenska som behöver användas för att församlingen ska kunna fullgöra sin grundläggande uppgift.

När församlingarna tar fram instruktioner för sitt arbete behöver därför en omvärldsanalys göras. I arbetet med omvärldsanalysen ingår att beskriva befolkningsunderlaget i församlingen ser ut och reflektera över hur detta påverkar församlingens arbete med den grundläggande uppgiften.

Finns det många i församlingen som tillhör en språklig minoritet eller urfolket samerna? Bedöms dessa personer vara medlemmar i församlingen?

Rörande den sverigefinska befolkningen finns det tillgänglig statistik från SCB att tillgå. Denna finns bland annat beskriven i en bilaga i rapporten ”Sverigefinnarna och finska språket” som kyrkokansliet publicerade i mars 2013.⁸² Befolkningsstatistiken ger en bild av hur många personer med finsk bakgrund som bor i kommunen. I rapporten konstateras bland annat att numera tillhör 76 % av dem med finsk bakgrund yngre personer. Hur påverkar det församlingens verksamhet?

Vad innebär det att man ska klara av de grundläggande uppgifterna på andra språk? Vad finns det för rutiner för önskemål om kyrkliga handlingar på minoritetsspråk? Finns det personal att tillgå?

Ingår församlingen i ett förvaltningsområde för finska, samiska eller meänkieli? I sådana kommuner kan församlingen vara en viktig kanal för att nå den språkliga minoriteten.

I samtliga kommuner i landet där det bor nationella minoriteter ska kommunerna samråda med företrädare för de nationella minoriteterna.

Pastoralt program för diakonalt arbete är tänkt att komplettera och fördjupa församlingsinstruktionens pastorala program. Det pastorala programmet för diakoni inleds med en beskrivning av församlingens motiv för diakoni och resulterar avslutningsvis i handlingsplaner för det diakonala arbetet. Det pastorala programmet för diakoni ska underlätta för församlingen att planera, prioritera och organisera diakonala verksamheter. I det pastorala programmet att slussas man igenom fem steg, se-bedöma-handla-lära-fira, vart och ett med en uppsättning verktyg, för att så småningom ha ett färdigt program.

Det är viktigt att reflektera över hur de diakonala behoven och utmaningarna ser ut i det flerspråkiga arbetet. På vilket sätt påverkar detta församlingens arbete? Är språkliga minoriteter inkluderade i församlingens verksamhet och känner de sig välkomna?

Kan församlingen bidra till att synliggöra konkreta behov eller bidra till att enskildas rättigheter tillgodoses?

Behov bland språkliga minoriteter som ofta framkommer är äldres utsatta situation, ensamhet, social utsatthet, anhöriga som inte kan språket, problem med att få sina rättigheter tillgodosedda enligt lagstiftning och att kommunen kanske inte erbjuder det de är skyldiga att erbjuda. Andra behov kan handla om att stärka barn och ungas identitet, att motverka rotlöshet och utanförskap.

Är församlingen eller stiftet själv är markägare i ett område där det finns samebyar som bedriver rennäring? Respekterar stiftet/församlingen urfolksrättigheter? Finns det en dialog med dessa samebyar när det gäller skogsbruksfrågor?

Det kan också finnas konflikter i lokalsamhället som handlar om att urfolksrättigheter inte respekteras fullt ut. Det är inte ovanligt att det kan råda olika syn i markanvändningsfrågor lokalt och att

⁸² <http://internwww.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=781011>

rennäringens intressen ställs mot andra markanvändningsintressen som har betydelse för lokalsamhället. Hur agerar församlingen i en sådan situation?

Barnkonsekvensanalys ur ett minoritets- och urfolksperspektiv

Från och med den 1 januari 2013 ska alla beslut inom Svenska kyrkan föregås av en barnkonsekvensanalys. Barnkonventionen innehåller specifika artiklar som berör barn och unga som tillhör minoriteter eller urfolk. Det finns också artiklar som behandlar funktionsnedsatta barns rättigheter. Dessa artiklar behöver beaktas i barnkonsekvensanalyserna.

VAD GÄLLER FÖR MINORITETS- OCH URFOLKSBARN?

Barnkonventionen, artikel 30

Barn som tillhör minoritetsgrupper eller ursprungsbefolkningar har rätt till sitt eget språk, sin kultur och religion.

Artikeln gäller för nationella minoriteter och etniska minoriteter i Sverige, liksom samiska barn som också har urfolksstatus.

Finns det barn i församlingen som tillhör språkliga eller etniska minoriteter? Finns det samiska barn? För barn som tillhör nationella minoriteter och urfolk finns också bestämmelser i andra internationella konventioner som Sverige förbundit sig att följa. Ett viktigt arbete kan bedrivas i församlingarna för att stärka barn och ungas identitet och livsmod. Församlingen kan genom sitt arbete bidra till att barn och unga får vara sig själva i ett sammanhang där minoritets- eller urfolksidentiteten är något värdefullt. En stark identitet och tillgång till minoritetsspråket är enligt forskare viktiga faktorer som stärker individen i utsatta situationer.

Vem tar ansvar för minoritets- och urfolksbarn i församlingen? Är det alla eller bara de som arbetar med flerspråkigt arbete? På vilket sätt får dessa barn stöd för att utveckla sin kulturella identitet och sitt språk?

Finns det andra organisationer som församlingen kan samverka med för att stärka barn och ungas identitet? Skulle sådan samverkan kunna etableras?

Finns det barn i församlingen med invandrabakgrund? Vad innebär det för verksamheten? På vilket sätt kan man stödja dessa barns identitetsutveckling och motverka utsatthet och utanförskap?

VAD GÄLLER FÖR TECKENSPRÅKIGA BARN?

Barnkonventionen, artikel 23

Alla barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som gör det möjligt för dem att delta aktivt i samhället.

Finns det teckenspråkiga barn eller barn med andra funktionsnedsättningar? Vad finns det för förutsättningar för dem att delta i verksamheten?

Kan det finnas andra teckenspråkiga barn i regionen? Skulle man kunna samverka med andra församlingar där det också finns teckenspråkiga barn?

Mer information

- Svenska kyrkans handbok om barnkonsekvensanalys⁸³

- Rädda barnen: "Kort om barnkonventionen" http://www.raddabarnen.se/Documents/om-oss/barnkonventionen/Kort_om_barnkonventionen_webb_27mars2012.pdf

⁸³ <http://internwww.svenskkyrkan.se/barnochunga/barnkonsekvensanalys>

Samråd i minoritetsfrågor

EN DEL AV FÖRSAMLINGARNAS DIAKONALA ARBETE

En del församlingar deltar i och bidrar aktivt till kommunala samråd som rör minoritetsfrågor. Det flerspråkiga arbetet i Svenska kyrkan innebär att församlingarna har en rad kontakter med församlingsbor som är samer, sverigefinnar, tornedalingar och romer. Medarbetarna i församlingarnas flerspråkiga arbete delar ofta församlingsbornas vardag och de har en god bild av enskildas utmaningar och förutsättningar i dessa språkgrupper.

Församlingarnas flerspråkiga arbete kan vara en viktig kanal för att nå enskilda som tillhör dessa grupper bland annat för att sprida information och förmedla kontakter i samband med olika typer av kartläggningar som kommuner gör i frågor som rör nationella minoriteter. Församlingarna kan också, som en del i det diakonala arbetet, på olika sätt bidra till att viktiga frågor som berör församlingsborna kommer till ansvariga tjänstemäns och kommunalpolitikerns kännedom. Det kan till exempel handla om att belysa äldres situation.

SKYLDIGHET ATT SAMRÅDA

Ett av målen för den svenska minoritetspolitiken är de nationella minoriteterna (samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar) ska ges inflytande i frågor som berör dem. Den 1 januari 2010 trädde lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk i kraft. Lagen innebär bland annat kommuner fått en rad lagreglerade skyldigheter i förhållande till de nationella minoriteterna.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, 5 §

”Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.”

Bestämmelsen innebär att samtliga kommuner i landet har en skyldighet att skapa rutiner för regelbundna samrådsmöten med företrädare för de nationella minoriteterna. Syftet med samråden är att ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande och att belysa frågor som rör dessa grupper. På dessa samråd deltar företrädare för olika ideella föreningar, institutioner och nätverk som organiserar enskilda från de nationella minoriteterna.

Om kommunen ingår i ett förvaltningsområde för finska, samiska eller meänkieli, har enskilda rätt att använda sitt minoritetsspråk i kontakter med myndigheterna och även rätt till viss kommunal service på dessa språk. För att kommunen ska kunna fullgöra dessa uppgifter, behöver man föra dialog med minoriteterna i dessa frågor.

VAD SKA MAN TÄNKA PÅ I SAMRÅDEN?

Om du som företrädare för Svenska kyrkan deltar i samrådsmöten kan det vara viktigt att hålla följande i minnet:

- Det är kommunen som är skyldig att skapa fungerande rutiner för samråd. Samråden ska vara regelbundna och de ska dokumenteras. Kommunerna har kommit olika långt i sitt arbete med att skapa samrådsformer.
- Enligt Europarådets ramkonvention, som ligger till grund för minoritetslagen, ska de nationella minoriteterna ges möjlighet till effektivt deltagande och reellt inflytande. Det betyder att det inte räcker att kommunen genomför möten där det informeras om vad som händer på minoritetsområdet. Samråden ska utformas så att minoriteterna verkligen ges möjlighet till reellt inflytande i frågor som berör dem.
- De nationella minoriteternas behov av insatser varierar beroende på vilken grupp det är och hur de lokala behoven ser ut. För att kommunen ska kunna avgöra behovet av service på minoritetsspråk krävs i regel att det görs kartläggningar bland minoriteterna i kommunen. Det kan till exempel handla om behovet av minoritetsspråkig förskola och äldreomsorg. Organisationer som företräder minoriteterna kan på olika sätt bidra till att förmedla kontakter

till enskilda i samband med sådana kartläggningar eller sprida information om sådana kartläggningar.

- Vem företräder minoriteten i samråden? Det är viktigt att olika behov blir belysta, även om organisationerna framför allt företräder vissa i minoriteten. Var därför observant på om de behov som finns hos barn, unga, äldre, kvinnor och män osv., faktiskt belyses.
- Kommuner som ingår i ett förvaltningsområde får årligen statsbidrag för att täcka de merkostnader som föranleds av minoritetslagen. Hur dessa statsbidrag används är en viktig fråga att ta upp på samrådsmöten. Vad statsbidraget får användas till finns reglerat i en förordning.

Förordning (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, 8 §

”Statsbidraget är avsett att användas till de merkostnader som uppkommer i kommunen och landstinget med anledning av de rättigheter som enskilda har enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, och till åtgärder för att stödja användningen av finska, meänkieli och samiska.

Varje kommun ska tillsammans med de nationella minoriteterna kartlägga de behov som finns i kommunen av åtgärder till stöd för användningen av finska, meänkieli respektive samiska.”

Mer information

- ”Nationella minoriteters rättigheter – En handbok för kommuner, landsting och regioner”⁸⁴
- Länsstyrelsen: Rapport om erfarenheter av samråd⁸⁵
- Länsstyrelsen: Information om vad statsbidraget får användas till⁸⁶

Revitalisering – en ny möjlighet för församlingarna

VAD BETYDER DET ATT ETT SPRÅK ÄR HOTAT?

Regeringen har konstaterat att det pågår en s k **språkbytesprocess** bland de nationella minoriteterna i Sverige och att de nationella minoritetsspråken är hotade språk. Det innebär att de nationella minoritetsspråken tappar mark i förhållande till majoritetsspråket. Minoritetsspråkets förutsättningar att överleva försämras genom att majoritetsspråket genom sin dominans och högre status i samhället dominerar inom olika **språkdomäner** (användningsområden eller situationer där språket kan användas). Minoritetsspråket tappar därmed mark genom att det talas av allt färre individer och i allt färre sammanhang. Nya termer och begrepp utvecklas inte på minoritetsspråket.

Minoritetsspråkstalarnas språkfärdigheter blir sämre liksom deras förutsättningar att föra språket vidare till nästa generation. Den språkliga kedjan mellan generationer kan vara bruten eller försvagad. Den äldsta generationen minoritetsspråkiga talar kanske fortfarande språket, men har kanske inte tillräckliga kunskaper för att kunna överföra minoritetsspråket till barn och barnbarn, även om de skulle vilja det. Minoritetsbarnens möjligheter att kunna bli aktivt tvåspråkiga i både majoritets- och minoritetsspråket blir därmed begränsade.⁸⁷

En rad olika faktorer på samhälls-, grupp- och individnivå påverkar om ett minoritetsspråk ska kunna bevaras – se *bilaga 4*. En del av dessa faktorer kan minoriteten påverka, andra ligger helt i händerna på majoritetssamhället och dess beslutsfattare. Det är vanligt förekommande att minoriteter som lever i ett majoritetssamhälle överger sitt eget språk och istället börjar tala majoritetssamhällets språk. Det är särskilt vanligt om minoriteterna utsätts för ett starkt assimileringstryck från majoritetens sida.

⁸⁴ <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Handbok-broschy-MR-hela.pdf>

⁸⁵ http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Rapport_samradskonferens_Stockholm_2011.pdf

⁸⁶ <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/statsbidrag.aspx>

⁸⁷ Prop. 2008/09:158 sid 35.

VAD BETYDER REVITALISERING?

Enligt språkforskare är det möjligt att bryta och vända en pågående språkbytesprocess bland annat genom aktiva åtgärder från majoritetssamhällets sida och en stark medvetenhet och vilja att bevara det egna språket hos minoriteterna själva. Forskning visar att ett minoritetsspråk då kan revitaliseras, dvs. den negativa processen kan vändas så att språket börjar återvinna mark som tidigare gått förlorad.⁸⁸

Regeringen har konstaterat att den pågående språkbytesprocessen behöver vändas för att de nationella minoritetsspråken ska kunna bevaras som levande språk i Sverige. Det handlar om att stödja barns språkutveckling för att få fram fler aktiva talare av språken. Antalet modersmålstalare behöver ökas och samhället behöver också ta bättre vara på potentiella minoritetsspråkstalare. Det handlar också om att skapa ett språkbevarande klimat och bistå med konkreta verktyg för att aktivt revitalisera. Det behövs parallella insatser för att uppnå en statushöjande, revitaliserande och synliggörande effekt på de nationella minoritetsspråken.⁸⁹

INTRESSET FÖR REVITALISERING ÖKAR

Av Svenska kyrkans rapport om finska språket framgår att intresset för verksamhet på de nationella minoritetsspråken har ökat. Intresset för revitaliseringsinsatser ökar också, och särskilt bland barnfamiljer. Många familjer söker sig till kvalitativ verksamhet på minoritetsspråk som riktar sig till barn. Det finns också goda exempel från församlingar där familjer väljer att förflytta sig långa sträckor för att kunna delta i sådan barnverksamhet på finska.

Numera finns också möjlighet att ansöka om medel till olika projekt som syftar till att revitalisera de nationella minoritetsspråken. Medel delas årligen ut av Institutet för språk och folkminnen. Ett stort antal revitaliseringsprojekt genomförs nu ute i landet. Även församlingar har ansökt och beviljats medel för sådana projekt. Exempel på sådan verksamhet är kortare läger för barn och mor/farföräldrar.

Det kan också finnas möjligheter att utveckla barn och ungdomsverksamhet på minoritetsspråk tillsammans med andra aktörer såsom föreningar och samebyar.

I kommuner som ingår i ett förvaltningsområde kan det finnas möjligheter att få använda statsbidrag för ändamålet. Ta kontakt med kommunen!

Mer information

- Inspirationsbok om revitalisering: "Ska vi tala finska? En idéskrift för finskan i Sverige"/"Puhutaanko suomea? Ideoita suomen kielen elvytykseen"⁹⁰
- Samiskt språkcentrum⁹¹ har utvecklat material och metoder för revitalisering, bland annat en förskolelåda med samiskt material
- Institutet för språk och folkminnen delar ut medel till revitaliseringsprojekt⁹²
- Sverigefinska ungdomsförbundets språkpaket för småbarnsföräldrar⁹³

⁸⁸ Prop. 2008/09:158 sid 35.

⁸⁹ Prop. 2008/09:158 sid 35–37.

⁹⁰ Kan beställas hos Sverigefinländarnas delegation, www.sverigefinne.nu

⁹¹ <http://www.sametinget.se/13333>

⁹² <http://www.sofi.se/16370>

⁹³ Kontakta ungdomsförbundet www.revitaliseramera.se

Bilaga 1. Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk

SFS nr: 2009:724

Trädde i kraft: 2010-01-01

Allmänna bestämmelser

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om nationella minoriteter, nationella minoritetsspråk, förvaltningsområden och rätten att använda minoritetsspråk hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt bestämmelser om vissa skyldigheter inom förskola, sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som kompletterar eller erbjuds i stället för förskola och äldreomsorg. Lagen innehåller också bestämmelser om uppföljning av tillämpningen av lagen. Lag (2010:865).

2 § Nationella minoriteter är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar i enlighet med Sveriges åtaganden enligt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2) och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3).

I språklagen (2009:600) anges att de nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

3 § Förvaltningsmyndigheter ska när det behövs på lämpligt sätt informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter enligt denna lag.

4 § I språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.

5 § Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.

Förvaltningsområden

6 § Med förvaltningsområdet för finska avses kommunerna Botkyrka, Eskilstuna, Gällivare, Hallstahammar, Haninge, Haparanda, Huddinge, Håbo, Kiruna, Köping, Pajala, Sigtuna, Solna, Stockholm, Södertälje, Tierp, Upplands Väsby, Upplands-Bro, Uppsala, Älvkarleby, Österåker, Östhammar och Övertorneå.

Med förvaltningsområdet för meänkieli avses kommunerna Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå.

Med förvaltningsområdet för samiska avses kommunerna Arjeplog, Arvidsjaur, Berg, Gällivare, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen och Östersund.

7 § Andra kommuner än de som anges i 6 § kan efter anmälan få ingå i förvaltningsområdet för finska, meänkieli eller samiska. Beslut att en kommun ska få ingå i ett förvaltningsområde fattas av regeringen. Regeringen får meddela föreskrifter om sådan frivillig anslutning till ett förvaltningsområde.

Rätten att använda finska, meänkieli och samiska hos myndigheter

8 § Enskilda har rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet vars geografiska verksamhetsområde helt eller delvis

sammanfaller med minoritetsspråkets förvaltningsområde. Detta gäller i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet har anknytning till förvaltningsområdet.

Om den enskilde använder finska, meänkieli eller samiska i ett sådant ärende, är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på samma språk. Enskilda som saknar juridiskt biträde har dessutom rätt att på begäran få en skriftlig översättning av beslut och beslutsmotivering i ärendet på finska, meänkieli respektive samiska.

Myndigheten ska även i övrigt sträva efter att bemöta de enskilda på dessa språk.

9 § Utanför ett förvaltningsområde har enskilda rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid muntliga och skriftliga kontakter i förvaltningsmyndigheters ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet kan handläggas av personal som behärskar minoritetsspråket.

10 § Enskilda har alltid rätt att använda finska och samiska vid sina skriftliga kontakter med Riksdagens ombudsmän. Detsamma gäller vid enskildas skriftliga kontakter med Justitiekanslern, Försäkringskassan, Skatteverket och Diskrimineringsombudsmannen i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part.

11 § Förvaltningsmyndigheter ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli respektive samiska där detta behövs i enskildas kontakter med myndigheten.

12 § Förvaltningsmyndigheter får bestämma särskilda tider och särskild plats för att ta emot besök av enskilda som talar finska, meänkieli respektive samiska, samt ha särskilda telefontider.

Rätten att använda finska, meänkieli och samiska hos domstolar

13 § Den som är part eller ställföreträdare för part i ett mål eller ett ärende hos en förvaltningsrätt, tingsrätt, mark- och miljödomstol eller sjörättsdomstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå har rätt att använda finska eller meänkieli under målets eller ärendets handläggning, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner. Detsamma gäller samiska hos en sådan domstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk eller Kiruna, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner.

Rätten att använda finska, meänkieli respektive samiska omfattar också de domstolar dit en dom eller ett beslut i ett mål eller ärende som avses i första stycket överklagas. Lag (2010:943).

14 § Rätten att använda finska, meänkieli eller samiska i mål eller ärenden hos domstolar enligt 13 § omfattar rätt att ge in handlingar och skriftlig bevisning på detta språk, rätt att få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översatta till detta språk och rätt att vid muntlig förhandling inför domstolen tala detta språk. Domstolen ska översätta handlingar och skriftlig bevisning till svenska, om det inte är uppenbart onödigt.

Även i övrigt ska domstolen sträva efter att använda minoritetsspråket i sina kontakter med parten eller dennes ställföreträdare.

I alla mål och ärenden som omfattas av rätten att använda finska, meänkieli eller samiska hos domstolar enligt 13 § har en part eller ställföreträdare för part som saknar juridiskt biträde rätt att på begäran få domslut och domskäl eller beslut och beslutsmotivering skriftligen översatta till detta språk.

15 § Den som vill använda finska, meänkieli eller samiska under ett måls eller ett ärendes handläggning i domstol enligt 13 § ska begära detta i samband med att målet eller ärendet inleds eller första gången parten ska yttra sig i målet eller ärendet.

En begäran om att få en översättning enligt 14 § tredje stycket ska framställas inom en vecka från det att domen eller beslutet meddelats, om en sådan begäran inte har framställts tidigare under handläggningen av målet eller ärendet.

Om en begäran om att använda minoritetsspråk eller om att få en översättning framställs senare än vad som anges i första och andra styckena får den avslås. En sådan begäran får även avslås om det är uppenbart att den har ett otillbörligt syfte.

16 § Om en part eller ställföreträdare för part har rätt att använda finska, meänkieli eller samiska i rättegång, ska tolk anlitas i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 6-8 §§ och 33 kap. 9 § rättegångsbalken och 50-52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Finska, meänkieli och samiska i förskola, viss annan pedagogisk verksamhet och äldreomsorg

17 § När en kommun i ett förvaltningsområde erbjuder plats i förskola eller sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som kompletterar eller erbjuds i stället för förskola, ska kommunen erbjuda barn vars vårdnadshavare begär det plats i sådan verksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på finska, meänkieli respektive samiska. Lag (2010:865).

18 § En kommun i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli respektive samiska. Detsamma gäller kommuner utanför ett förvaltningsområde, om kommunen har tillgång till personal som är kunnig i språket.

Undantag

19 § Om det finns särskilda skäl får regeringen meddela föreskrifter om att en viss myndighet som lyder under regeringen ska undantas från tillämpningen av 8 §. Motsvarande gäller efter regeringens bemyndigande för landsting och kommun i fråga om kommunala myndigheter.

Uppföljning m.m.

20 § Förvaltningsmyndigheters tillämpning av denna lag ska följas upp. Regeringen meddelar föreskrifter om vilken eller vilka myndigheter som ska ansvara för uppföljningen. Detta uppföljningsansvar innebär ingen inskränkning i det tillsynsansvar som vilar på andra myndigheter.

21 § En myndighet med uppföljningsansvar ska dessutom genom rådgivning, information och liknande verksamhet bistå andra förvaltningsmyndigheter vid tillämpningen av lagen.

Bilaga 2. Språklagen

SFS nr: 2009:600

Trädde i kraft: 2009-07-01

Lagens innehåll och syfte

1 § I denna lag finns bestämmelser om svenska språket, de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket. Lagen innehåller även bestämmelser om det allmännas ansvar för att den enskilde ges tillgång till språk samt om språkanvändning i offentlig verksamhet och i internationella sammanhang.

2 § Syftet med lagen är att ange svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället. Lagen syftar också till att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk.

3 § Om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från denna lag, gäller den bestämmelsen.

Svenska språket

4 § Svenska är huvudspråk i Sverige.

5 § Som huvudspråk är svenskan samhällets gemensamma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom alla samhällsområden.

6 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas.

De nationella minoritetsspråken

7 § De nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

8 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

Det teckenspråket svenska

9 § Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.

Språkanvändningen i offentlig verksamhet

10 § Språket i domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra organ som fullgör uppgifter i offentlig verksamhet är svenska.

I annan lag finns särskilda bestämmelser om rätt att använda nationella minoritetsspråk och annat nordiskt språk.

När det gäller skyldigheten för domstolar och förvaltningsmyndigheter att anlita tolk och att översätta handlingar finns det särskilda bestämmelser.

11 § Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.

12 § Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas.

Svenskan i internationella sammanhang

13 § Svenska är Sveriges officiella språk i internationella sammanhang.

Svenskans ställning som officiellt språk i Europeiska unionen ska värnas.

Den enskildes tillgång till språk

14 § Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Därutöver ska

1. den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket, och
2. den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

Den som har ett annat modersmål än de språk som anges i första stycket ska ges möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål.

15 § Det allmänna ansvarar för att den enskilde ges tillgång till språk enligt 14 §.

Bilaga 3. Nya målsättningar för det flerspråkiga arbetet

Mål för arbetet på andra språk på den nationella nivån

Nationell nivå

- stödjer utvecklingen av arbetet på olika språk långsiktigt och slår vakt om de olika språkens roll och plats i Svenska kyrkans liv,
- företräder arbetet på minoritetsspråk i förhållande till det svenska samhället och internationellt,
- inspirerar till reflektion över Svenska kyrkans självbild, identitet och uppdrag som en flerspråkig kyrka, liksom till teologisk bearbetning av de influenser som olika grupper tillför Svenska kyrkan,

- kvalitetssäkrar arbetet på andra språk genom kyrkoordning, policy och annan behövlig normgivning,
- svarar för övergripande samordning av arbetet på olika språk i Svenska kyrkan,
- skapar, upprätthåller och förnyar de strukturer som behövs för att arbetet på olika språk ska utvecklas inom ramarna för kyrkans demokratiska organisation,
- etablerar och upprätthåller de strukturer som behövs då arbetet på ett annat språk inkluderar samverkan med ett annat trossamfund inom eller utanför Sveriges gränser,
- svarar för att den gemensamma kommunikationen speglar den språkliga mångfalden och genom flerspråkighet gör Svenska kyrkan tillgänglig nationellt och internationellt,
- svarar för att Svenska kyrkans böcker finns tillgängliga på de språk som används i gudstjänster och kyrkliga handlingar samt att influenser från olika språk och traditioner tas tillvara i arbetet med att utveckla Svenska kyrkans gudstjänstliv och böcker, samt
- främjar utbildning och rekrytering av medarbetare till en flerspråkig kyrka genom att information om de språkliga minoriteterna och om möjligheterna att arbeta inom Svenska kyrkans verksamhet på olika språk ingår i kursplanerna för de kyrkliga utbildningarna.”

Mål för arbetet på andra språk på den regionala nivån

Stiftet inarbetar ett flerspråkighets- och mångfaldsperspektiv i sitt arbete med främjande och tillsyn, samordnar arbetet på olika språk och har nödvändiga kontakter för utveckling av detta.

Ansvar för främjande av arbete på olika språk är inskrivet i arbetsinstruktionerna för stiftets handläggartjänster.

Stiftet främjar utvecklingen av fungerande strukturer för arbetet på olika språk på den lokala nivån.

Stiftet främjar olika språkliga gruppers möjlighet till delaktighet och inflytande i stiftets och församlingarnas liv.

Stiftets kommunikation speglar den språkliga mångfalden i stiftet och är inkluderande.

Stiftet främjar ett flerspråkighets- och mångfaldsperspektiv i församlingarnas arbete med barn och unga.

Stiftet stödjer utvecklingen av diakonalt arbete bland olika språkliga minoriteter i församlingarna.

Stiftet främjar utbildning och rekrytering av medarbetare för arbetet på andra språk i stiftets församlingar. Handläggare som ansvarar för rekrytering har kontakt med de studenter inom de kyrkliga utbildningarna som förutom svenska talar ett annat språk.

Stiftet främjar skapandet av praktikplatser i församlingarna för minoritetsspråkiga studenter.

Stiftet har fungerande förslag och modeller för hur församlingarna kan arbeta med rekrytering av medarbetare inom verksamheten på andra språk.

Stiftet erbjuder två- eller flerspråkiga medarbetare möjlighet till fortbildning och handledning i enlighet med behoven inom arbetet på respektive språk.

Mål för arbetet på andra språk på den lokala nivån

Den lokala församlingen har ansvar för den kyrkliga verksamheten för alla som vistas i församlingen. För att kunna fullgöra detta ansvar förhåller sig församlingen på ett medvetet sätt till den språkliga, kulturella och etniska mångfalden. Församlingen har i enlighet med de lokala förhållandena beredskap att utföra den grundläggande uppgiften på olika språk.

Församlingen ger olika språkliga grupper möjlighet till delaktighet och inflytande i församlingens liv.

Församlingens kommunikation speglar den språkliga mångfalden i församlingen och är inkluderande.

Församlingen uppmärksammar särskilt barn och unga med olika språklig och kulturell bakgrund.

Församlingen uppmärksammar särskilt behovet av diakonalt arbete bland de språkliga minoriteterna i församlingen.

Församlingen uppmärksammar behovet av flerspråkiga medarbetare inom arbetet vid sjukhus, högskolor, migrationsverkets förvar, militära förband och skolor samt kriminalvårdsinstitutioner.

Församlingen skapar väl genomtänkta och fungerande tjänster och strukturer för arbetet på andra språk, vilket är en förutsättning för rekryteringen av kompetenta medarbetare.

Inom arbetet på andra språk är ideella medarbetare med språk- och kulturkompetens mycket värdefulla.

Församlingen tar ansvar för att tvåspråkiga medarbetare ges möjlighet till kompetensutveckling och stöd för det svagare språket.

Församlingen erbjuder praktikplatser för flerspråkiga studenter.

Församlingen uppmuntrar sina två- och flerspråkiga medarbetare att se sin språkliga och kulturella kompetens som en tillgång i församlingen.

Församlingen förhåller sig till medlemmar i andra lutherska kyrkor och kyrkor med vilka Svenska kyrkan ingått särskilt avtal som till sina egna tillhöriga.

Bilaga 4. Faktorer som påverkar språkbevarande

Följande faktorer bedöms enligt språkforskare påverka bevarandet av ett hotat minoritetsspråk. Faktorerna har beskrivits av språkforskaren Kenneth Hyltenstam vid Stockholms universitet och beskrivs närmare i betänkandet Rätten till mitt språk, SOU 2005:40 sid 55.⁹⁴

FAKTORER PÅ SAMHÄLLSNIVÅ

(beskriver fenomen som speglar och i viss utsträckning bestämmer minoritetens status i förhållande till majoriteten eller inom samhället i stort)

- **Politiskt – legala förhållanden** (om minoritetsgruppen har någon grad av politisk autonomi eller allmänt om minoriteten har rättigheter att själva besluta om frågor som rör den egna gruppen)
- **Majoritetssamhällets ideologi** (hur majoritetssamhället uppfattar minoriteten och vilken behandling olika uppfattningar leder till, t.ex. i termer av pluralistisk, segregativ eller assimilatorisk policy gentemot minoritetsgruppen)
- **Språklagstiftning** (om det i samhällets lagar finns särskilda bestämmelser om minoritetsspråkets officiella användning)
- **Implementering av minoritetspolitiken** (om och i vilken utsträckning politiska beslut angående minoriteten i praktiken genomförs)
- **Ekonomiska faktorer** (t.ex. i vilken utsträckning industrialisering etc. är orienterade mot minoritetens eller majoritetens intressen eller om det finns balans mellan grupperna)
- **Sociokulturella normer** (om normer i vanor, beteende, klädsel, språk etc. som gäller inom minoriteten är synliga i majoritetssamhället)

⁹⁴ <http://www.regeringen.se/sb/d/8240/a/44987>

- **Utbildning** (vilka utbildningsresurser som är tillgängliga för minoriteten respektive majoriteten och om dessa resurser är jämt fördelade)

FAKTORER PÅ GRUPPNIVÅ

(faktorer som rör de interna förhållandena inom minoritetsgruppen)

- **Demografi** (bl.a. gruppens storlek, kärnområden, ålders- och könsfördelning, äktenskapsmönster)
- **Språkförhållanden** (om språket har status som officiellt språk, talas det i mer än ett land, dialekt- eller språksplittring, standardisering och modernisering, förhållandet mellan tal och skrift, graden av tvåspråkighet och språkbehärskning, gruppens språksyn, minoritetsspråkets status i förhållande till majoritetsspråket)
- **Heterogenitet/homogenitet** (existensen av sociala, professionella och kulturell variation inom gruppen)
- **Näringar** (om speciella sysselsättningar eller ekonomiska nischer innehas av gruppen)
- **Typ av etnicitet** (vilken typ av mobilisering för t.ex. språkbevarandefrågor som förekommer inom gruppen, eller om sådana frågor betraktas som viktiga över huvud taget)
- **Intern organisation** (t.ex. om det förekommer organisationer och sammanslutningar inom gruppen, om man har tillgång till ledare eller talesmän, samt om gruppen omfattar en utbildad elit)
- **Institutioner** (om det finns utbildning, kyrka, språkplanering, språkvård, forskning och kultur på språket)
- **Medier** (om gruppen har egna tidningar, radio- och TV-sändningar, särskilt på minoritetsspråket)
- **Kulturyttringar** (om gruppens kulturella angelägenheter manifesteras genom berättartraditioner, musik, litteratur och teater etc.)

FAKTORER PÅ INDIVIDNIVÅ

(faktorer som rör den individuella minoritetsmedlemmens språkliga beteende)

- **Språkval** (i vilken utsträckning och i vilka domäner den tvåspråkiga minoritetsmedlemmen väljer minoritetsspråket i interaktion med andra tvåspråkiga)
- **Socialisation** (speciellt med avseende på hur de två aktuella språken används i barnuppfostran)